

NEAL CURTIS • **Idiotizm**

NEAL CURTIS Auckland Üniversitesi'nde film, televizyon ve medya çalışmaları bölümünde dersler vermektedir. *Against Autonomy: Lyotard, Action and Judgement* (2001), *War and Social Theory: World, Value, Identity* (2006) kitaplarının yazarı ve *The Pictorial Turn* (2010) başlıklı derlemenin editörlerindedir.

Idiotism. Capitalism and the Privatisation of Life

© 2012 Neal Curtis

Kitabın hakları Pluto Press'ten alınmıştır.

İletişim Yayınları 2198 • Politika Dizisi 134

ISBN-13: 978-975-05-1812-6

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora - Kerem Ünüvar

YAYINA HAZIRLAYAN Işıl Kurnaz

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Ümran Küçükislamoglu

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NEAL CURTIS

İdiotizm

Kapitalizm ve Hayatın Özelleştirilmesi

Idiotism

Capitalism and the Privatisation of Life

ÇEVİREN *Mehmet Ratip*

İÇİNDEKİLER

1. Dünyanın Kapatılması, Yani İdiotizm	7
Her şeyin piyasası.....	18
İdiotizm.....	23
İdiotizmin ontolojisi.....	34
2. İdiotizmin İdeolojisi	49
Kolektivizmin yarattığı tehlikeler.....	56
Baskıcı iktidarı zayıf düşürmek.....	63
Girişim ve erdem.....	68
İdeolojinin yapısı.....	82
3. İdiotizm ve Ekonomi	87
Fordizmden post-Fordizme.....	90
Kuralsızlaştırma ve finansallaştırma.....	99
Rasyonel piyasalar.....	114
Saf ekonomi.....	127
4. İdiotizm ve Siyaset	131
Depolitizasyon.....	135
İşletmecilik (<i>managerialism</i>).....	148
Ulusaşırı kapitalist sınıf.....	159

5. İdiotizm ve Kùltür	169
Ruh.....	170
Tüketim kùltürü.....	177
Kişisellik.....	182
Teşhirci kamusalık.....	191
Mobil özelleştirme.....	197
6. Dünyanın Açılması, Yani Demokrasi	207
Demos.....	210
Uyuşmazlık olarak <i>demos</i>	216
Heidegger ve <i>polemos</i>	220
Tarih olarak <i>demos</i>	227
Demokratik başlangıç.....	231
İdiotizm dogmasının ötesinde.....	235
KAYNAKÇA.....	247
DİZİN.....	253

Dünyanın Kapatılması, Yani İdiotizm

Bu kitap, ilk kez 2008’de kamuoyunun ilgisine mazhar olan, fakat Şubat 2011’de, yani benim yazmaya başladığım sırada hâlâ hayat karartan “Büyük Finansal Kriz”in ardından ortaya çıktı (Bellamy ve Magdoff, 2009). Krizin en büyük sorumluları örtmece tabirle “tazminat” denilen multi-milyon dolarlık ikramiyelerine süratle kavuşurken bile, krizin uzun yıllar hayat karartmaya devam edeceğine şüphe yok. Ekonominin kriz esnasındaki durum, John Lanchester’in *Whoops!* adlı kitabının ilk bölümünde ortaya koyduğu fazlasıyla şartıcı birkaç olguyla özetlenebilir: Öncelikle, teröre karşı savaş ya da iktisaden güvenlik balonu olarak bilinen yıllar zarfında, 2000 yılında 36 trilyon ABD doları olan küresel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH), büyük ölçüde finans sektöründeki kârlar sayesinde, 2006 yılında 70 trilyon dolara yükseldi (2010: xii). İkinci olarak, 2008 yılında, kriz anında, dünyanın en büyük şirketi, 1,9 trilyon İngiliz sterlini değerindeki varlıklarıyla İskoçya Kraliyet Bankası’ydı (The Royal Bank of Scotland). Aynı yıl Birleşik Krallık’ın GSYH’si yalnızca 1,7 trilyon sterlin olduğundan, bu olgu önemlidir (22). Han-

gi ölçüte göre değerlendirirseniz değerlendirin, bunlar inanılması güç sayılardır. Gelgelelim finans sektörü kayda değer bir düzenlemeye tabi olmadığından, bu hormonlu büyümenin denetimi yok denecek kadar azdı. Chicago Üniversitesi profesörü ve 1995 Nobel ödülü sahibi Robert Lucas'a göre bunun sebebi, “buhran önlemeye dair temel sorunun [...] çözülmüş” olmasıydı (Krugman, 2008: 9). Böylece, eski Keynesçi model ışığında devletin düzenlemelerine veya müdahalelerine duyulan ihtiyacın üstesinden gelinmişti. “Süper Zenginler” olarak da bilinen bir plütokrat oligarşi için ve onlar tarafından yönetilen piyasanın kendisi kâfiydi. Daha da ürkütücü olan, krize rağmen ve bazı küçük teknik düzeltmelere karşın hiçbir şeyin değişmemiş olmasıdır. Avro bölgesi ve ABD'nin kamu borcu krizleri bağlamında henüz sonu görünmeyen bu krizden çıksak bile, birçok ekonomist ikinci bir iflasın çok uzakta olmadığını düşünüyor.

Krizin kökeninde, uzun zaman önce ortaya çıkan bir özelleştirme ve serbest piyasalar ideolojisi vardır. Kamu yararını sağlamanın en iyi yolunun malların ve hizmetlerin serbest piyasasında özel çıkarların peşinden koşmaktan geçtiği fikrinin izleri, Adam Smith'in temsil ettiği 18. yüzyıl liberalizminde bulunsa da, kamu arzilerinin özel mülkiyet altında daha üretken olduğu fikri 17. yüzyıla, William Petty ve John Locke'un çalışmalarına uzanır. Bilhassa Locke, savaşın yanı sıra (veya giderek savaşla birlikte) kapitalizmin birincil birikim aracı olmayı sürdüren kamu arzilerinin ve kaynaklarının kapatılmasının, yani özel mülkiyet olarak sahiplenilmesinin felsefi gerekçesini sunmuştu. Özel olana uzun süredir tanınan ayrıcalık mevcut sosyo-ekonomik durumumuzun ayrılmaz bir parçası olsa da, krizin en yakın nedenlerinin yakın geçmişten, 1970'lerde Birleşik Krallık'ta Thatcher hükümeti, Birleşik Devletler'de ise Reagan yönetimiyle başlayan ekonominin finansallaştırılmasından kaynak-

landığını söyleyebiliriz. Bahsi geçen dönemde, serbest piyasa ekonomisini merkeze alan ideolojinin siyasal imgelemimiz üzerinde daha büyük ve daha radikal etkisinin olmasını sağlayacak koşullar meydana geldi. Medya sürekli olarak rekabeti, tüketici seçimini, sosyal konut satışlarını, yurkarı doğru hareketliliği, krediyi, özelleştirmeyi, kuralsızlaştırmayı, tasarımcı etiketlerini, markalaşmayı, soylulaştırmayı ve hisse opsiyonlarının demokrasisini destekleyen bültenler yayımladı. Herkes bu büyük satışın yarattığı yeni zenginliğe ve sözde sonsuz para arzı kurgusuna katılmaya özendirildi. Birleşik Krallık'ın pop yıldızları bile bankacılar gibi giyinmeye başlamıştı. Hepimiz uluslararası finans endüstrisine ev sahipliği yapan Londra Şehri'nin (The City of London), yani -1 mil karelik bir alanda bulunması sebebiyle nam-ı diğer Milkare'nin cesur yeni dünyasında yaşıyorduk. Benzer bir şekilde, Birleşik Devletler'de on yıl önce direniş ve benliğini keşfetmenin önemini vaz eden karşı-kültür, pürüzsüzce yaşam tarzı seçimlerinin niş pazarına ve yeni bireyciliğe yediriliyordu.

1997 yılına gelindiğinde, Birleşik Krallık'ta Tony Blair'in liderliğinde Yeni İşçi Partisi'nin sahneye çıkması, finansallaştırma ve özelleştirmeye dair mutabakatın, giderek ideoloji sahasından çıkıp yeni bir sağduyunun parçası olarak tamamlanmasına işaret ediyordu. Sağduyu derken, Antonio Gramsci'nin (1971: 419) bu terime atfettiği popüler folklor anlamına benzer bir şeyi kastediyorum: tutarlı bir ideolojinin şekillendirdiği, ayrıca "geleneksel felsefenin büyük sistemleri"nin (420) -bu bağlamda, faydacılık ve pozitivizmin- desteklediği, fakat sözde tarafsız, serbest piyasa evrenselciliğinin yeni dilini, örneğin, milliyetçilik ve ırkçılık öğeleriyle karıştırarak "muğlaklığını, çelişikliğini ve çok biçimliliğini" koruyan bir şey (423). Gelgelelim, tutarsızlık belirtilerine karşı, bu yeni sağduyu yalnızca sosyalizmin değil, aynı zamanda savaş

sonrası Refah Devleti'nin ve New Deal (Yeni Anlaşma) siyasetinin demode olduğu bir dünyaya ilişkin hâkim kavrayışı yansıtıyordu. Bu bakımdan, finansal krizin kamu harcamaları aleyhine bir savda bulunma amacıyla kullanılması, söz konusu dünyada oldukça küçülmüş bir biçimde var olmayı sürdüren çağdışı fakat dirençli refahçılık unsurundan kurtulmanın anahtarıydı. Yeni İşçi Partisi hükümeti sosyal demokrat bir gündem takip ettiğini iddia etmesine ve bir tür kamu kesimine inanmasına rağmen; Blair, piyasa köktencilığının “hakikat”ine intisap etmiş ve Bill Clinton’un Birleşik Devletler’deki Demokrat başkanlığı gibi, özel güçlerin iktidarının hem ulusal hem küresel düzeyde daha da pekişmesi için çok uğraşmıştı. Tony Blair’in özel olan her şeye yönelik gayretkeşliği ve İşçi Partisi’nin piyasa güçlerinin hakikatine intisabı kısmen Gramsci’nin sağduyu anlayışıyla da açıklanabilir. Gramsci’nin de belirttiği gibi, sağduyuya “kaba bir yenilik korkusu ve muhafazakârlık” hâkim olduğundan, “yeni bir hakikatin tanınmasını” sağlama kabiliyeti, “söz konusu hakikatin olağanüstü delillerle desteklendiğinin ve genişleme kapasitesine sahip olduğunun kanıtıdır” (423).

Dolayısıyla, 1980’ler ve 1990’lar boyunca, gerek dünya genelinde sosyalleştirilmiş ekonomileri gerekse tüketimi temel almayıp inatla yoluna çıkan kültürleri süratle yürürlükten kaldıran bu yeni hakikatin doğasına ilişkin, akademisyenler ve aktivistler çokça tartıştı. Çeşitliliğin ve çoğulluğun desteklenmesi gereken demokratik idealler olarak görüldüğü ve toplumsal ve kültürel teoriye melezlik ve akış söylemlerinin hâkim olduğu bu dönemde, ABD ve Birleşik Krallık gibi güçlü Batılı devletler ile Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kapitalist kurumların, küresel serbest piyasa dogmasına karşı çıkan her türlü toplumsal yaşam biçimine giderek daha az müsamaha gösterdikleri gerçeği görünürleşti. Çokkültürlülüğün

yükselişine rağmen, serbest piyasa kapitalizmi toplumsal örgütlenmenin yegâne modeli olarak kabul görmeye başladı. Pratikte serbest piyasa kapitalizmi, istenilen sosla alınabilir ancak zorunlu tercih olmalıdır. Özelleştirmeye gösterilen devlet-karşıtı bağlılık, bazı grupların, örneğin ABD'deki birçok evanjelist Hristiyan cemaatin kültürlerinin ayrılmaz bir parçasıydı. Ne var ki, başka kesimler için bu yalnızca bir yan üründü; sistem farklılaşmış kültürel ifadeye izin verdiği ölçüde, ekonominin hangi biçimde olduğunun pek bir önemi yoktu. Michael Hardt ve Antonio Negri (2000) gibi teorisyenlerin gözünde, kültürel çeşitliliğin kabul görmesi ve özendirilmesi, niş üretim ve pazarlama üzerinden tasarlanan post-Fordist kapitalist büyüme modelinin bir sonucuydu. Bu modelde, her bir kültürel farklılık, kendi kuşe kâğıda basılmış dergisine sahipti. Çokkültürlülüğün “çokluğu”, merkezi bir dogmaya karşı koyan bir şeyi temsil etmek yerine, serbest piyasanın bütün küreye yayılıp meşrulaştırılmasına zemin hazırlıyordu.

Bu noktada, İslâmî köktenciligi Batı'nın gözünde bu denli tahammül edilemez kılanın, genelde iddia edilen aksine, yüzyılların siyasal liberalizmini geriletecek bir tehdit olmasından çok, İslâmî köktencilüğün ekonomik liberalizme karşı olması ve mevcut iktisadi formasyonumuza açık bir alternatif oluşturması söylenebilir. Hatta Batı'nın günümüzde tanıdığı siyasal özgürlüklerin çoğunu destekleyen bir İslâm anlayışı ortaya çıksa bile –ne de olsa bildiğimiz hoşgörünün kökleri İslâm medeniyetine uzanır– Batı'nın buna, sosyo-ekonomik iktidarın mevcut biçimlerine meydan okuması sebebiyle, şiddetle karşı çıkmaya devam edeceğini söyleyebilirim. Örneğin, Hristiyanlar (Calvin sayesinde) tefecilik yaşağını rahatlıkla unutmamın bir yolunu bulmuşken, bu yasak İslâmî iktisadın temel direklerinden biri olmayı sürdürmektedir. Bu yüzden, dünya yüksek seviyede bir küresel

karmaşıklık ve bağlantısallık hâli yaratan seyahatle, göçle, kültürel etkileşimle ve yeni teknolojilerle büyük ölçüde açılmış olsa da, ben esas neticenin dünyaya yaklaşmanın, dünyayı yorumlamanın ve dünyada *var olmanın* olası yollarının kapatılması olduğunu düşünüyorum. Bir başka deyişle, küreselleşme altında yaşanan açılma, aslında Ulrich Beck'in (1999) "globalizm" dediği süreç, yani dünyanın hâkim neo-liberal model içerisinde kapatılmasıdır. Dünyanın kapatılması, tarihin 1989 yılında sona erdiği, tek geriye kalanın biçimsel olarak demokratik, serbest piyasa kapitalizminin bütün gezegen üzerinde yayılması olduğu şeklindeki absürt fikirle de uyumludur. Özelleştirmenin yeni sağduyusuna gönüllü katılmayan her bir ülke, gerekirse, askerî müdahaleyle buna zorlanacaktı.

Nitekim mevcut sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel durumumuz, hem meşru hem hakiki olduğu kabul gören özelleştirme ve piyasa ideolojisine karşı oluşturulabilecek her türlü alternatifin giderek dogmatik bir biçimde reddedilmesi olarak tarif edilebilir. Ne tuhaftır ki alternatifler, kitabın son bölümünde döneceğim bir konu olan demokrasi adına reddedilmektedir. "Arap Baharı" denen süreç muhtemel alternatiflere işaret etmektedir, fakat bu ayaklanmaların, otokratik diktatörlüğün tiranlığından kendilerini kurtarsalar bile, serbest piyasa dogmasını dünya çapında yayan ve ortak kaynakların toptan kapatılmasını uygulayan plütokrat oligarşinin pençelerinden nasıl kaçacağı henüz net değildir. Şayet devrimler bilindik Batılı bir sonuca varırlarsa, liberalleşmenin esasen ekonomik olacağı kesindir. En son ifadesini "Wall Street'i işgal et" (Occupy Wall Street) çağrısında bulan alternatif küreselleşme hareket(ler)i de birtakım alternatifler sunmaktadır. Çağrının uluslararası sahada benimsenmesi, bu davanın hâlâ dünya genelinde yankı bulduğunu, önemli özdeşleşme ve dayanışma biçimlerini canlan-

dırabildiğini göstermektedir. Bu çağrı aleyhinde görüş bildirenler, küreselleşen İşgal hareketinin neo-liberal kapitalizme bir alternatif oluşturmayı başaramadığına dikkat çekmekte çabuk davrandılar. Dahası, bu başarısızlığın ardından, harekette yer alanların giriştiği müzakere pratiklerinden adamakıllı demokratik bir alternatif çıkmasının kaçınılmaz olarak zaman alacak olması değil, böyle bir alternatifin düpedüz var olmadığı gerçeği olduğu ileri sürüldü. İster idealist ister materyalist olsunlar, alternatif toplum görüşlerine sahip olanlar, yıllar yılı, naif, bazen deli, fakat neredeyse keskin “gerçeklik”ten kopuk olmaları hasebiyle alay konusu oldular. Hâlbuki bugün sürmekte olan –ve işgalcilerin tahliyesiyle daha da açık bir hâl alan– kapatma, her türlü radikalizmi terörizmle olmasa da suçla eşdeğer kılmaya meyletmektedir. Günümüzde, yoksullar bile *güvenlik* tehdidi olarak görülmektedirler.

Alternatifler her zaman vardır, aksi düşünülemez, ama radikal tercihlerin kapatılması, marjinalleşmesi veya bastırılması, düzenli olarak herhangi bir alternatifin bulunmadığının ilanı üzerinden sağlanmaktadır. Hatta 2008 finansal krizinin gösterdiği gibi, kapitalist oligarşinin etkinliklerine ve çıkarlarına o denli bağlıyızdır ki sistemin zorunlu kıldığı değişimlerin çok uzun erimli sonuçlara sebep olması beklenmekte, bu da değişimi daha da zorlaştırmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler (ki gelişmişliğin alameti de gitgide, olgunlaşmış tüketim kültürlerinin kurulması olmaktadır), finansal spekülasyon dünyasına o denli batmıştır ki, herhangi bir çıkış yolu tahayyül etmek fazlasıyla sorunludur. Kredilerle beslenen yaşam tarzlarımız sürdürülemezdir, fakat bildiğimiz dünya artık buna dönüşmüştür. Sözde gelişmiş ekonomilerde yaşayan insanların büyük çoğunluğu için, kredi ve kredinin temin ettiği nesnelere ve deneyimler gündelik hayatlarımızın örgüsüne işlenmiştir. Son otuz yıldır bizlere

kredinin “esnek dostumuz” olduğunun ve tüketiciler olarak egemen olduğumuzun söylendiği düşünülürse, insanların gündelik alışkanlıklarını ve beklentilerini değiştirmelerini talep etmek, anlaşılır bir şekilde, ciddi ölçüde dirençle karşılaşacaktır. Aşağıda ileri süreceğim gibi, finans sermayesinin gündelik pratiklerin dokusuna bu denli işlenmesi, özellikle 1980’den sonra doğanlar için, varlığımızın bir parçası olmuşçasına, kim olduğumuza dair düşüncelerimize tesir etmiştir. Bu da alternatiflere dair düşünmenin, epistemolojik bir sorun olmaktan çok, ontolojik bir sorun olduğu anlamına gelir. Sistemin büyük kusurları olduğunu bilmenin, bir şeyleri değiştirmem konusunda bana yardımcı olacağı kesin değildir, çünkü kim olduğum içinde yaşadığım dünyaya derinden bağlı kalmaktadır.

Kapitalist öznellik, “seçim” (choice) denen boş göstereni temel alır. Herhangi bir şeye eklenebilen bu terim, bizi, ekonomiyi, siyaseti, kültürü kişisel tatmin aradığımız sahalara olarak görmeye iter. Benlik duygumuzu giderek esir alan bir dizi meta da buna aracı olur. Artık yaşamı çeşitli yaşam tarzı seçenekleri arasında ekrandaki görüntüler gibi akararak ilerlediğimiz ve bireyselliğimizin iç hakikatini en iyi ifade eden yaşam tarzını bulmaya çalıştığımız bir tüketim macerası olarak anlıyoruz. Birçok insan bunu mümkün kılanın denge-siz bir kredi şişkinliği olduğunun farkında olsa bile, değişimin, kaçınılmaz olarak, nasıl yaşadığımızı ve kim olduğumuza dair düşüncelerimizi yeniden değerlendirme talebini beraberinde getirmesi derin bir kaygıyı beslemekte, yola sorgulamadan devam etme eğilimine yol açmaktadır. İleride göstereceğim gibi, bu, kriz batağındaki sistemle özdeşleşmenin yanlış bilince indirgenemeyeceği anlamına gelir. Az önce de ifade ettiğim gibi, sorun, epistemolojik bir sorun değildir. Daha ziyade, gereken değişimi düşünmek, bildiğimizi unutmak istememize yol açan bir ontolojik huzursuz-

luđu tetikleemektedir. Öte yandan, bu sorun, mevcut durumu kabullenmenin, yani bir nevi siyasal dinginciliğin mazereti olarak anlaşılmamalıdır. Bilakis, ekonomimizin ve toplumumuzun işleyiş tarzını değiştirmek zorundayız. Son otuz yıla hůkmeden ve toplumsal yıkım tehlikesine yol açan, bazı durumlarda da (důnyanın neresinde yaşadığınız ve hangi “sınıf”a mensup olduğunıza bağlı olarak) buna doğrudan sebep olan piyasa köktencililiğinin ötesinde farklı düşünce ve eylem tarzlarını keşfetmenin zamanı gelmiştir. Ancak bunu yapabilmek için, krize batmış olduğu bu denli açık olan bir köktencililiğin nasıl olur da hâla bizi ateşe kapılmış pervaneler gibi ekebildiđini anlamamız gerekir. Bu da, özellikle Louis Althusser’in önerdiği türde bir ideoloji eleştirisi unsurunu muhafaza etmeyi, fakat bunu, bir krizin patlak vermesinin neden istisnasız olarak dünyanın mevcut hâlinin pekiştirilmesini gündeme getirdiğini açıklayabilmek adına, en bilinen haliyle *Varlık ve Zaman*’da Martin Heidegger’in geliştirdiği türde bir ontolojik analizle tamamlamayı gerektirir.

Bu bölümün ikinci kısmında daha ayrıntılı değinilecek olan bu konu, kitabın genel şekliyle ilgili birkaç noktayı açığa çıkarmaktadır. İlk olarak, özel olana ayrıcalıklı bir konum bahşeden serbest piyasa dogmasının, dünyayı mevcut haliyle pekiştirme eğilimini vurguladığı kaygısı vardır. Heidegger’in analizinin en önemli yönlerinden biri, dünyanın hâlihazırda yorumlanmış halinin herhangi bir radikal sorgulamaya maruz kalması karşısında kendimizi kapatmaya meylettiğimizi açıklıyor oluşudur. Yukarıda da değinildiği gibi, benlik duygumuz içinde bulunduğumuz dünyadan ayrı düşünölemeyeceği için, bu dünyaya meydan okunması doğrudan bize meydan okunduğu anlamına gelir. Bu tür bir durum bizi daima, özölmeye ve teslim olmaya itmek yerine, bu meydan okumaya karşı kaleler inşa ederek kendimizi korumaya çalıştığımız son derece savunmasız bir pozisyonda

bırakır. Mevcut ideoloji, egemen bireye öncelik vererek ve doğruluk erdemini kendi çıkarlarını gözetken, topluma kapalı monada bahşederek, bu eğilimi daha da artırmaktadır. Başkalarına karşı duyduğumuz her türlü bağımlılık ve sorumluluk hissini yok etme çabasının sonucunda, savunmasızlığımız devletin artan rolünü meşrulaştırmaya yarayan bir komünist mit olarak sunulmuştur. Bu mit karşısında, serbest piyasa kapitalizminin, her bir arzunun tatmin edilmesini en iyi şekilde sağlayan sosyo-ekonomik sistem içerisinde geçit vermez bireyin hepten serpilmesini desteklediği varsayılır. O hâlde, kriz patlak verdiğinde yeniden su yüzüne çıkan savunmasızlığımızı daha büyük bir şok içerisinde ve daha büyük bir inkârla karşıyor olmamız pek de şaşırtıcı değildir. Bu yüzden, bu bölümün bir sonraki kısmında, Heidegger'in çalışması kullanılarak bu kişisel inkârın daha ayrıntılı bir açıklaması yapılacaktır. 4. ve 5. Bölümler'de ise, her türlü sorgulamanın, işletmeciliğin yükselişi ve yeni oyalama teknolojileri aracılığıyla toplumsal olarak nasıl kesintiye uğratıldığı gösterilecektir.

Bu da bizi ikinci noktaya getirir: Bu kitaptaki amacım, alternatif bir iktisat sunmak değil, bahsi geçen dogmayı ayrıntılı bir şekilde ele almak ve bu dogmanın toplumsal alanın tamamına nasıl hükmettiğini göstermektir. 2. ve 3. Bölümler'de ileri süreceğim gibi, bu dogma, kamuya yapılan her türlü göndermeyi bir sapkınlık, kamusalığın her türlü kullanımını toplumsal bir şer olarak tayin ederken, özel olanı acımasızca ve inatla ayrıcalıklı bir konuma getiren bir ideolojidir. Bu sistemin günümüzde sadece büyük çapta bir kamu müdahalesiyle hayatta kalabiliyor olduğu gerçeği, sadece özel olanın iyi olduğu iddiasını bütünüyle yalanlamıştır. En azından böyle olması beklenirdi. Karşımızdakinin bir dogma ve giderek her şeyi kuşatan bir sağduyu olması sebebiyle, devletin yetkilendirdiği özel savaşçıların başvurdu-

ğu savın tutarsızlığı ve mantıksızlığı görünmez bir hâl alır; o denli görünmez bir hâl alır ki, mevcut sistemden en büyük kârı elde edenler nedenselliği tersine çevirebilmekte ve esas sorunu kamusal alan olarak takdim edebilmektedirler. Naomi Klein'ın (2007) "felaket kapitalizmi" tarifine uygun olarak, kapitalist sistemin çöküşü, büyük devletin başarısızlığı olarak yeniden tahayyül edilmiştir. Krizin resmîyet kazanmasından çok kısa bir süre sonra (en azından BBC Radio 4'ün *Today* programındaki tartışmalardan çıkarsanabildiği kadarıyla), söylem, bankacıların açgözlülüğü, pervasızlığı ve sorumsuzluğundan, süratle bir kamu kurtarma paketine duyulan ihtiyaca; birkaç gün sonra da, kamu kaynaklarının yetersizliğine, kamu harcamalarının aşırılığına, ve "şişkin" bir kamu kesimine kaymıştı. Bunun sonucunda, finans sektörünün yapısı, ortodoks iktisatçıları dahi hayrete düşürecek şekilde büyük ölçüde korunurken, kamu kesimine topyekûn reformlar dayatılmaktadır.

Birleşik Krallık'ta 2010 yılında bir Muhafazakâr hükümetin seçilmesiyle birlikte, devlet-karşıtı parti, sanki aniden kendi 11 Eylül'ünü yaşamıştı. Tıpkı 11 Eylül 2001 olaylarının Bush yönetimince işgal edebileceğini düşündüğü herhangi bir ülkeyi işgal etmesine olanak tanıyan bir fırsat olarak görülmesi gibi, 2008 olayları da Britanyalı Muhafazakârlar tarafından Margaret Thatcher'dan bu yana gerek "sağ" gerekse "sol"dan gelen her bir Britanya hükümetinin karşılaştığı temel bir politika zorluğu olan kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinin tamamlanması için hayatta bir kez elde edilebilecek bir fırsat olarak değerlendirildi. Sosyo-ekonomik örgütlenme seçenekleri o denli kapatıldı ki, özel olana ayrıcalık tanınmasından ve kuralsızlaştırmaya bağlılıktan doğan bir krize, yeni özelleştirme ve kuralsızlaştırma dalgalarıyla yanıt verildi. Şirketler dünyasının içinden ve dışından bir dizi aktörün oluşturduğu dogmanın başrahiplerine ge-

lince, kriz onların dünya görüşünü hiçbir şekilde kesintiye uğratmadı; aksine, bu dünya görüşünün genişletilmesi için yeni bir fırsat sundu. Özelleştirmeye olan inanç bir nevi dinselliğe büründü; aksi yöndeki hiçbir ampirik delil piyasa çözümlerine olan körü körüne inancı sarsamamaktadır. Dolaşısıyla, bu kitabın amacı, bu dogmanın ekonomi, siyaset ve kültür alanlarındaki sonuçlarına dair okura bir fikir vermek ve aynı zamanda, alternatiflerin kapatılması yönündeki çabalara rağmen, neden dünyanın yeniden açılabileceğini, hat-ta açılacağını göstermektir.

Her şeyin piyasası

Bu dogmanın temsil ettiği zihniyeti anlayabilmek için, bu kültürün en dip noktası olduğunu düşündüğüm FutureMAP projesine bakmak yeterlidir. Bir vadeli işlemler piyasasının Ortadoğu'daki güvenlik risklerini öngörmek için kullanılmasından ve terör saldırısı tehditlerinin Wall Street için potansiyel olarak bol kazançlı bir ticaret sahasına dönüşmesinden rahatsızlık duyan öfkeli ABD senatörleri, buna “ölümün piyasası” adını vermişlerdi. Robin Hanson'a göre, “stratejik kararlar, gelecekteki olayların gerçekleşme olasılıklarının doğru bir şekilde değerlendirilmesine dayanır. Bu tür bir analiz sıklıkla çeşitli alanlarda çalışan uzmanların yapacağı bağımsız katkıları gerektirir. Bu da değişik fikirleri tek bir değerlendirmede birleştirme zorluğunu beraberinde getirir. Piyasa-temelli teknikler bu tür değerlendirmeleri üretmeye yarayan bir araç sunarlar” (bkz. hanson.gmu.edu). FutureMAP programı kapatılmış olmasına rağmen, vadeli işlemler piyasalarını bu şekilde kullanma arzusu varlığını sürdürmektedir. FutureMAP'ı andıran başka projeler de ortaya çıkmıştır, çıkmaya devam etmektedir. Öte yandan, terör üzerinden kâr elde etmek ABD'li senatörlerin rafine be-

ğenilerine ters düşse de, toplumun en yardıma muhtaç kesimleri üzerinden kâr elde etmek benzer bir tepkiyi doğurmamaktadır.

Yakın geçmişte, finans piyasasının çökmüş olduğu gerçeğine karşın, Birleşik Krallık'ta yoksullukla ilişkili sorunların çözümü için Sosyal Etki Tahvillerinin (Social Impact Bonds) kullanımı gündeme getirilmişti. Sosyal Etki Tahvilleri, 2007'de "Birleşik Krallık'ta bir sosyal yatırım piyasası yaratmak [ve] toplumsal meselelere dair kapsamlı bir anlayışı finansal modelleme uzmanlığıyla birleştirmek" amacıyla kurulan bir teşkilat olan Sosyal Finans (Social Finance) öncülüğünde, ruh sağlığı, gençlerin suça karışması, okulda devamsızlık ve dışlanma gibi bir dizi konuda erken müdahalede bulunmayı sağlayacak önleyici projeler için hükümet-dışı yatırımcılardan para çekmek üzere tasarlanmış finansal araçlar olarak teşvik edilmeye devam ediyor. Bu yatırımlar, "önemli miktarda hükümet-dışı yatırımı, derin kökleri olan toplumsal sorunların nedenlerini ele almaya ve akut hizmetlere yapılan harcamalardaki azalmayla orantılı gelir elde etmeye" yönlendirerek, kamu harcamalarının yerini almayı hedefliyor (Social Finance, 2009: 2). Böylece, Sosyal Etki Tahvilleri, yatırımcılara, devletin "krizlere müdahaleler", yani yoksulluğun yaşamın ileriki safhalarındaki etkileri için harcamak zorunda kalacağı para ile bu finansal yenilikleri kullanarak erken müdahalede bulunmanın sağlayacağı tasarruf arasındaki farktan kâr elde etme şansını sunuyor. Sosyal Finans'ın da açıkladığı gibi, kârlar "iyileştirilmiş toplumsal çıktılardan elde edilen tasarrufun bir kısmını hükümet-dışı yatırımcıları ödüllendirmek için kullanma" yönündeki bir hükümet taahhüdünden kaynaklanıyor (3). Önceden belirlenmiş ölçümler uyarınca iyileştirilmiş toplumsal çıktılara yol açan yatırımlara daha büyük ödüllerin verilmesi ise, sisteme içkin bir özendirici olarak işlev görüyor. Sonuçta genel

amaç, negatif harcama döngüsünden pozitif harcama döngüsüne doğru bir paradigma kayması yaratmaktır. Böylece, kriz harcamalarının yüksek maliyetinin daha az kaynak ve daha az müdahaleye yol açtığı çıkmaz durumdan uzaklaşarak, daha fazla erken müdahaleye, daha düşük maliyete ve daha fazla kaynağa doğru hareket edilmesi öngörülmüyor.

Bunların hepsi kulağa hoş gelse de, Sosyal Finans'ın yoksullara yardım etmekten ziyade, zenginlerin toplumsal yoksullaştırmadan kâr elde etmelerini sağlayan yeni bir yöntem bulduğu düşüncesi kaçınılmaz olarak akıllarda kalır. Bu, tam da kendi israfından yamyamca beslenen kapitalizm vakasıdır. Bu örnek, akli başında her tüketim toplumunda zorunlu olduğu kabul gören geri dönüşümün birtakım yararlarını hatırlatsa da, kuvvetle muhtemeldir ki yeni bir kazançlı kaynağın keşfi söz konusudur. Bu kaynağın bulunmasıyla birlikte hükümet-dışı yatırımcıların bu kaynağı kâr üretmez hâle gelene kadar tüketmek istemeyeceklerini ancak umut edebiliriz. Finans sektörünün son 30 yıl içerisindeki patlamasıyla, artık kötü bir şöhrete sahip eşik-altı krediler örneğinin de açıkça gösterdiği gibi, zenginin yoksulu sömürebileceği çok sayıda yeni yöntem keşfedilmiş olmasına rağmen, buradaki fark Sosyal Finans'ın ipotek piyasasındaki aracılık-tan, en dezavantajlı kesimlerin içinde bulunduğu durumdan doğrudan kâr etme aracına geçmiş olmasıdır. Tahviller şimdilik belli başlı toplumsal meselelerle kısıtlı olsa da, gelecekte birçok sosyal soruna yatırım yapmayı kolaylaştıracak ve menkulleştirilmiş istismanın karmaşık portföylerinin serpilmesine olanak tanıyacak bir sürü Sosyal Etki Tahvilinin ortaya çıkmaması için herhangi bir sebep yoktur.

Sosyal Finans'ın retoriği muhakkak takdire şayandır ve çok uzun zamandır hayırseverlik geleneğinin bir parçası olan sosyal müdahale alanındaki ilerlemeyi temsil etmektedir – fakat şu farkla: hayır amaçlı bağış değil, kâr amaçlı ya-

tırım yapılmaktadır. Yine de özendiricilerin yanıltıcı olduğu söylenemez mi? Sosyal Etki Tahvillerinin, güvenilir ekonomileri olduğu düşünülen ABD, Birleşik Krallık, Japonya ve Almanya gibi ülkelerin daha düşük faiz öderken, yatırımcıların güvenini kazanacak türden uzun vadeli mali ve siyasi disiplini henüz göstermemiş “gelişmekte olan” ülkelerin daha yüksek faiz ödedikleri geleneksel tahvil piyasaları gibi işlemeye başlama ihtimali yok mudur? Birleşik Krallık’taki toplumsal yoksullaştırmadan düşük ama istikrarlı kazançlar, Üçüncü Dünya’daki tahvillerden ise yüksek fakat istikrarsız kazançlar elde edildiğini görmeyecek miyiz? Böyle bir durumda, toplumsal yoksullaştırmanın menkulleştirilmiş portföyü, Birleşik Krallık’ta düşük ama garanti kâr sağlayan türde birtakım müdahaleleri öngören süregelen yoksulluğun peşine düşecektir. Gelişmekte olan dünyaya yapılan yatırım ise, daha riskli müdahaleler için daha büyük kârlar getirecek ve bu dünyanın gelişmiş bir kamu denetiminden yoksun olması sayesinde, hükümetler ile yatırımcıların elde ettikleri kârları temize çıkarmak maksadıyla danışıklı dövüşmeleri kolaylaşacaktır. Gerçekten, toplumsal yoksullaştırmanın daha fazla üretilmesi iyi, uzun-vadeli bir yatırıma meydan veriyorsa, neden yatırımcılar toplumsal sorunların çözülmesini istesin? Yoksulların durumunu gerçekten dönüştürmeyi istemek, zarara yol açmaktadır. Bu anlamda, Sosyal Etki Tahvilleri esasen kapitalizmin ürettiği yoksulluğun üretken bir biçimde yönetilmesinden yatırımcıların kâr elde etmelerine yarayan bir yöntemdir. Mevcut sistemin yoksulluk ürettiği, en az zenginlik ürettiği kadar kesindir, fakat yoksullaştırmayı bir yatırım fırsatı olarak maksimum derecede değerlendirebilmenin ideal koşullarını yaratmak adına, yoksulluğun en anti-sosyal veya verimsiz yönlerinin işletilmesinden artık para kazanılabilmektedir. Sosyal Etki Tahvilleri toplumsal çıktılar yaratma yöntemini dönüştürmek amacıyla icat